

Tertiaire zeeëgel-vindplaatsen in de Médoc (Bordelais, ZW-Frankrijk)

door Garmt Zuidema

Het schiereiland de Médoc, ten westen van de Gironde, en het gebied aan de oostelijke oever van deze brede riviermond in het zuidwesten van Frankrijk zijn een waar paradijs voor de zeeëgel-liefhebbers onder ons. Er kunnen enkele reguliere zeeëgels worden gevonden, zoals *Ambipleurus*, *Echinopsis*, *Echinopedina* en *Coelopleurus*, maar de meest voorkomende zeeëgelgeslachten zijn irregulier, te weten: *Gitolampas*, *Echinolampas*, *Brissoides*, *Sismondia*, *Proescutella*, *Linthia*, *Echinocyamus* en anderen. Verder behoren ook koralen, tweekleppige schelpen en slakken tot de vondstmogelijkheden. Toch is dit mooie gebied bij fossielenliefhebbers niet of nauwelijks bekend.

De fossielen-vindplaatsen in de Médoc liggen in een gebied met een lengte van ongeveer 25 km ten oosten

van het stadje Lesparre. De ouderdom van de fossielhoudende afzettingen is Boven-Eoceen (Onder-Tertiair); zie afb. 1.

Aan de oostelijke oever van de Gironde beginnen de Tertiaire ontsluitingen ten noorden van Blaye. Ze zetten zich voort tot voorbij Langon, een afstand van ongeveer 100 km. Rond Blaye is de ouderdom van de afzettingen eveneens Eoceen; meer naar het zuiden, voorbij Bordeaux, is de ouderdom van de lagen jonger: Oligoceen. In deze Oligocene afzettingen is de fossiele inhoud anders dan in die van het Eoceen. De gevonden soorten zijn hier o.a. *Parmulechinus*, *Echinocyamus*, *Scutella*, *Amphiope*, *Brissoides*. We willen u echter hoofdzakelijk wijzen op de rijke fossiele zeeëgel-inhoud van de Médoc.

De conserveringstoestand van de meeste soorten is goed, van enkele soorten is het echter moeilijk een onbeschadigd exemplaar te vinden. De meeste zeeëgels zijn geheel of gedeeltelijk door aangekoekt sediment bedekt; zij zullen moeten worden geprepareerd alvorens zij hun ware gedaante vertonen. Hoe dit prepareren het beste kan worden aangepakt is beschreven in het "Zeeëgelnummer" van Gea (zie literatuur).

De heer en mevrouw Baudry te Lesparre worden hier van harte bedankt voor hun hulp bij het zoeken naar literatuur en vindplaatsgegevens.

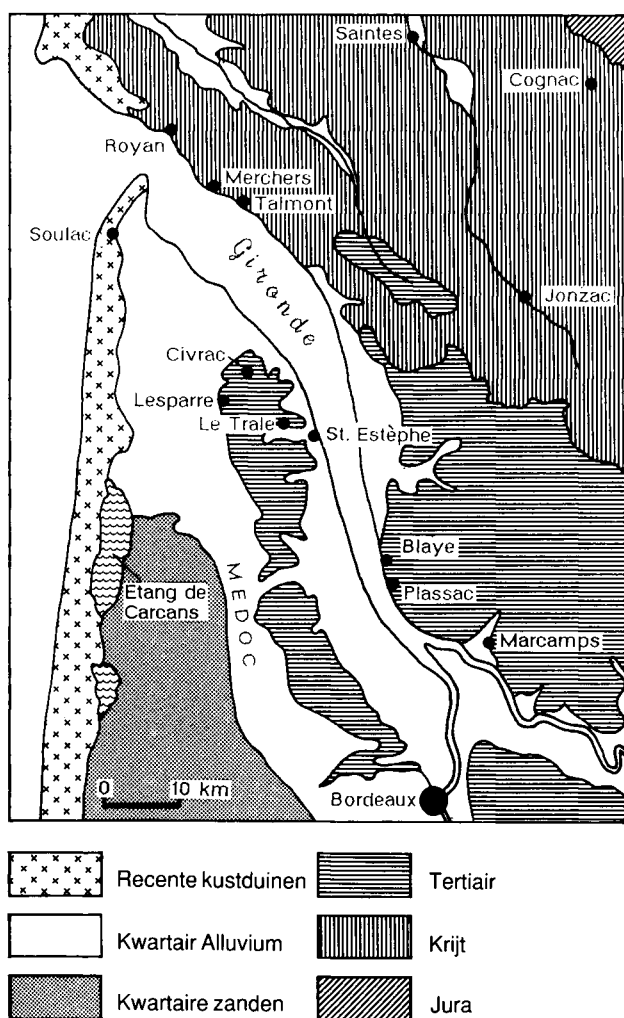
Het geologische kader

Aan de kust bij Rochefort, noordelijk van het hier besproken gebied, komen enkele Jura-lagen voor. Hierin kunnen we ammonieten en zeeëgels vinden, zoals *Disaster granulatus*.

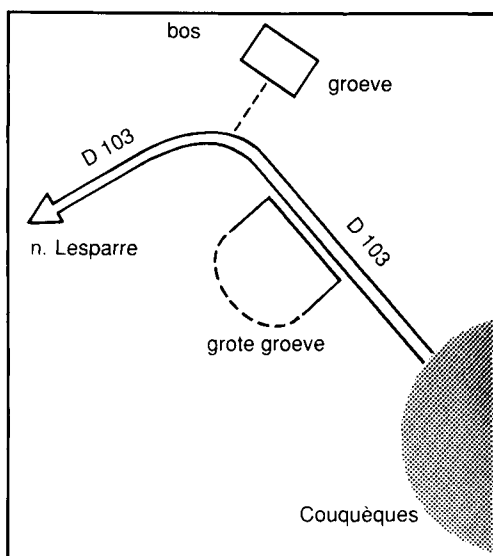
Wanneer we het kaartje (afb. 1) bekijken zien we, dat rond Royan Krijtformaties voorkomen. Aan de steilkust aldaar is het Boven-Krijt ontsloten, met vindplaatsen onder andere bij Merchers en Talmont. Deze zijn beschreven in het Gea-nummer "Zeeëgels". Rond Blaye, aan de oostzijde van de Gironde, is op verschillende plaatsen het Boven-Eoceen ontsloten. De bekendste vindplaatsen zijn: de reeds lang verlaten groeve Carrière de la Citadelle, vlak ten noorden van Blaye, en de oude Carrière de l'Octroi, ongeveer midden tussen Blaye en Plassac, tegenover een petroleum-opslagplaats; beide liggen aan de N 669.

Verder naar het zuiden vinden we bij Marcamps vele grote groeves, waar we in het Oligoceen o.a. de kleine zeeëgel *Echinocyamus piriformis* kunnen vinden.

Aan de westzijde van de Gironde, in de Médoc, vinden we het Boven-Eoceen op diverse plaatsen ontsloten. Men onderscheidt er de "Kalken van Couquèques" en de "Kalken van St.-Estèphe". De Tertiaire afzettingen worden hier omgeven door Holocene (Kwartaire) zanden en kleien; aan de zeezijde wordt het land beschermd door recente duinen. Direct achter de duinen liggen verschillende kleine en grote meren, zoals het Étang de Carcans en het Étang de Lacanau. Eens liep hier de kustlijn. Ten oosten van deze meren liggen grote bossen. Het lage land tussen de bossen en de Gironde-oever heeft pas in de laatste eeuwen zijn tegenwoordige gedaante gekregen. Lange tijd is het een moerasgebied geweest, wat nu nog blijkt uit lange, rechte afwateringskanalen en een waterminnende vegetatie. Het gebied lijkt dan

Afb. 1. Geologisch kaartje van de Bordelais.

Afb. 2. Ligging van de groeven bij Couquès.

Afb. 3. De groeve bij Couquès met op de achtergrond het dorp.

ook wat op het Nederlandse kustgebied, inclusief het aanslibben bij onze wadden.

Wat het bodemgebruik betreft: naast wijnbouw is er ook wat vee- teelt en landbouw; bij de laatste ligt het accent op het verbouwen van mais.

Vindplaatsen, wel of niet?

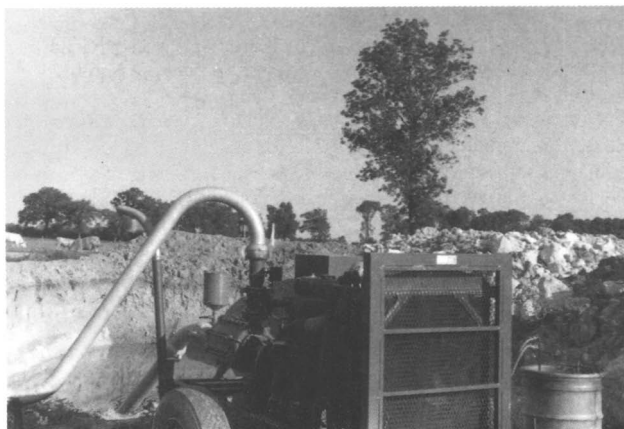
Fossielen-vindplaatsen opgeven is een vrij hachelijke zaak geworden. Betrekkelijk kleine lokaties worden, nadat ze gepubli- ceerd zijn, vaak overspoeld door amateurs en handelaren. Leegroef is niet zelden het resultaat. Dit massaal en ongevraagd betreden en exploiteren van hun eigendommen leidt tot agressie bij de eigenaars van groeves en landerijen.

Dat hier dan toch maar weer een poging gewaagd wordt om enkele vindplaatsen bekend te maken, heeft een paar oorzaken. Het betreft een vrij groot en rijk gebied; er wordt in de groeves nog steeds gewerkt, zodat steeds nieuw materiaal ontsloten wordt; ook na het ploegen komt vaak wat nieuws tevoorschijn. Één verzoek: gedraag u in de groeves en op de akkers als een gast. Ook degene die na u komt wil graag nog iets vinden. Wees dus bescheiden bij het meenemen van fossielen.

Enkele ontsluitingen in de Médoc met hun fossiele inhoud

Kalkgroeven

Aan de westelijke kant van Couquès, aan de D 103, ligt een

vrij grote groeve in de "Kalk van Couquès". Afb. 2 en 3. De meest voorkomende soort zeeëgel is hier *Echinolampas burdigalensis* (afb. G), maar bij intensief zoeken kunnen zeker tien soorten worden gevonden.

In de bocht, aan de overzijde van de weg, loopt een pad het bos in naar een tweede, kleinere ontsluiting met dezelfde mogelijk- heden.

De grote groeve bij Couquès bevat de volgende zeeëgel- soorten uit de "Kalk van Couquès" (Boven-Eoceen); A en B zijn regulair, C - K zijn irregulair:

Echinopodina gacheti (afb. A);
Ambipleurus darguini (afb. B);

Echinocyamus cf. affinis (afb. C).
Peronella canteranensis (afb. D);
Sismondia intermedia (afb. E);
Proescutella marginalis (afb. F);
Echinolampas burdigalensis (afb. G);
Gitolampas desmoulinsi (afb. H);
Schizaster archiaci (afb. I);
Schizaster latus;
Schizaster desmoulinsi;
Eupatagus croizieri (afb. J);
Gualtieria (Blaviaster) grossouvrei;
Brissoides croizieri;

Op de hierna genoemde vindplaatsen is voornamelijk de "Kalk van St.-Estèphe" (Boven-Eoceen) ontsloten. Ook hierin kunnen een aantal zeeëgelsoorten worden aangetroffen. De meest voor- komende zijn *Sismondia occitana* en *Echinolampas ovalis* (afb. K en L).

In de volgende opsomming van zeeëgels uit de "Kalk van St.- Estèphe" is de eerstgenoemde regulair; de overigen zijn irregu- lair:

<i>Echinopsis elegans</i>	Le Trale; St.-Seurin
<i>Proescutella brionensis</i>	Moulin de Brion
<i>Sismondia occitana</i> (afb. K)	Blaignan
<i>Echinolampas ovalis</i> (afb. L)	Blaignan; St.-Seurin
<i>Echinolampas medullensis</i> (afb. M)	St.-Seurin
<i>Echinolampas nucleus</i>	Civrac
<i>Gitolampas elegans</i> (afb. N)	St.-Estèphe

Afb. 4. Een tijdelijke ontsluiting met een waterpomp bij Lesparre.

Afb. 5. Een wijngaard bij Le Trale, waar veel zeeëgels gevonden zijn.

De Moulin de Brion was een molen vlak ten oosten van Couquès. Er is nu niets meer van over.

Tijdelijke ontsluitingen

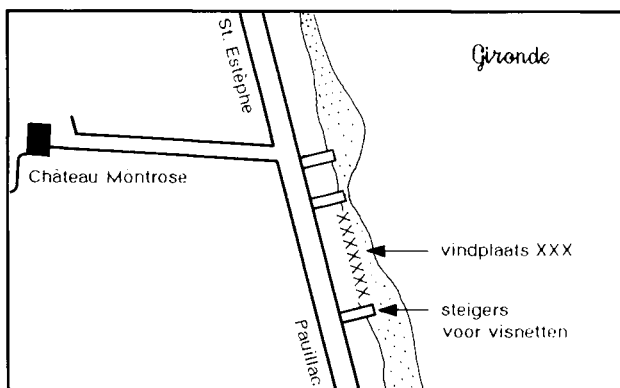
Tijdelijke ontsluitingen worden vrijwel ieder jaar gegraven. Hierin worden pompen geplaatst voor het besproeien van de maisvelden. Afb. 4. We vonden zo'n ontsluiting o.a. bij Civrac en direct ten noordoosten van Lesparre aan de D 103e en troffen er vele zeeëgels aan. De meest voorkomende soorten waren *Sismondia intermedia* (afb. E) en *Echinolampas ovalis* (afb. L).

Akkers en wijngaarden

Komend over de D 103 van Couquès naar St.-Yzans kunt u afslaan naar het plaatsje Blaignan. Op de akkers vóór Blaignan, tegenover een bosje, liggen veel zeeëgels, vooral *Sismondia occitana*. Afb. K.

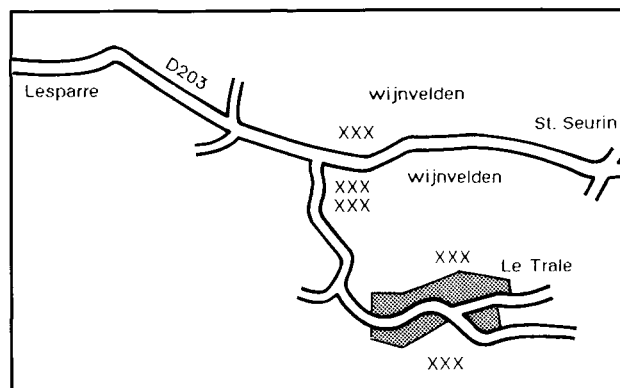
Rond het gehucht LeTrale en bij St.-Seurin liggen veel wijngaarden. Afb. 5 en 6. Wanneer we vanaf Lesparre komen, via de D 203, is net voorbij het plaatsnaambord Le Trale een goede plek. We kunnen het beste de velden ten westen van het dorpje afzoeken. Tussen de druiveranken liggen in de kalk veel zeeëgels. Naast *Echinolampas*-soorten (afb. L en M) en *Sismondia occitana* (afb. K) kunnen we ook de zeldzamere reguliere *Echinopsis elegans* vinden.

Zeer waarschijnlijk zijn op nog veel meer akkers zeeëgelvondsten te doen.

Afb. 7. Situatieschets van de vindplaats aan de Gironde, ten Z van St.-Estèphe, waar *Gitolampas elegans* voorkomt.

Afb. 8. De knollenkalken van de vindplaats van afb. 7 met recht tegenover, aan de overkant van de Gironde, twee kerncentrales.

Afb. 6. Situatieschets van de vindplaatsen bij Le Trale en St.-Seurin.

Gironde-oever

Aan de oever van de Gironde, bij het weggetje naar het Château de Montrose, tussen St.-Estèphe en Pauillac, liggen kalksteenbanken; de knolvormige kalk moet worden losgehakt. Afb. 7 en 8. Bij laag water kunt u *Gitolampas elegans* vinden in de "Kalk van St.-Estèphe" (afb. N). Per laagtij-periode kan slechts ongeveer een uur gezocht worden.

Vakantieland voor het hele gezin

De Médoc heeft een zeer lange kustlijn met een mooi zandstrand en duinenrij, waardoor het er wat op de Hollandse kust lijkt. Ook in het toeristenseizoen zijn er nog genoeg rustige plekken te vinden, vooral landinwaarts. Het fossielrijke gebied ten oosten van Lesparre is zelfs in de vakantietijd stil te noemen.

Direct achter de duinen liggen verschrikkelijk grote campings. Maar er zijn ook vele kleine, zoals in de bossen langs de D 101, en campings bij boeren. Deze zijn ideaal voor diegenen die niet direct aan zee willen bivakkeren en de grootste drukte willen vermijden.

Het al enkele malen genoemde Lesparre is een aardig stadje. Let u vooral op de in deze streek zo karakteristieke opengewerkte kerktorens.

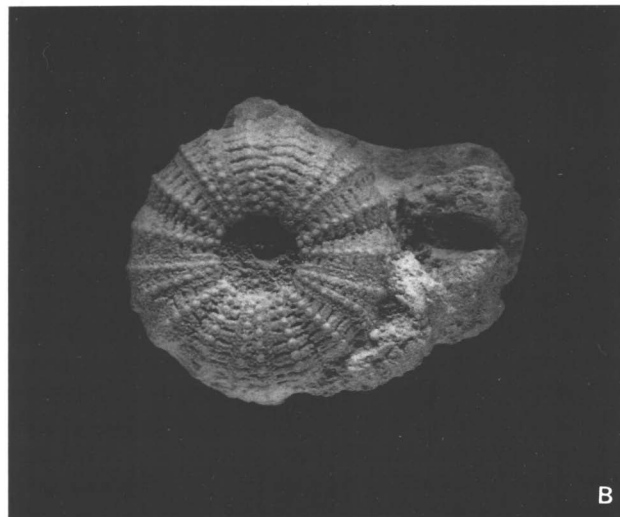
De Médoc is beroemd om zijn voortreffelijke wijnen en wanneer we op de D 1 naar Lesparre rijden komen we dan ook fameuze namen tegen, zoals die van Baron de Rothschild. In de kleine plaatsjes kunt u lekker en goedkoop eten, zoals in Bégadan en Blaignan. Wanneer u hier een "repas" bestelt is de wijn gratis!

Afb. A. *Echinopedina gacheti*. Orde *Pedinoida*. Boven-Eoceen. Vindplaats: groeve bij Couquèques. Afmeting: 28 x 28 x 17 mm (lengte x breedte x hoogte).

Afb. B. *Ambipleurus darguini*. Orde *Temnopleuroidea*. Boven-Eoceen. Vindplaats: groeve bij Couquèques. Afmeting: 24 x 24 x 16 mm.

Bij de afbeeldingen op de rechterpagina:

Afb. C. *Echinocyamus cf. affinis*. Orde *Clypeasteroida*. Boven-Eoceen. Vindplaats: groeve van Couquèques. Afmeting: 9 x 8 x 3 mm - dus sterk vergroot!

Afb. D. *Peronella canteranensis*. Orde *Clypeasteroida*. Boven-Eoceen. Vindplaats: groeve bij Couquèques. Afmeting: 24 x 22 x 5 mm. Let op de indeuking vanaf de rand.

Afb. E. *Sismondia intermedia*. Orde *Clypeasteroida*. Boven-Eoceen. Vindplaats: groeve bij Couquèques. Afmeting: 26 x 24 x 8 mm. Een variabele soort, ook in grootte; soms ontbreken de uitstulpingen aan de rand. Vrij zeldzaam.

Afb. F. *Proescutella marginalis*. Orde *Clypeasteroida*. Boven-Eoceen. Vindplaats: groeve bij Couquèques. Afmeting: 37 x 36 x 7 mm. Ingedrukt vanaf de rand. Lijkt veel op *Peronella canteranensis* (afb. D). Alleen door de microscoop is de verschillende ligging van de madreporen t.o.v. de ambulacraalvelden te zien.

Afb. G. *Echinolampas burdigalensis*. Orde *Cassiduloida*. Boven-Eoceen. Vindplaats: groeve bij Couquèques. Afmeting: 53 x 49 x 27 mm. *Echinolampas* heeft een vertikaal ovale anus, die achteraan de onderkant van de schaal ligt.

Afb. H. *Gitolampas desmoulinsi*. Orde *Cassiduloida*. Boven-Eoceen. Vindplaats: groeve bij Couquèques. Afmeting: 58 x 50 x 34 mm. *Gitolampas* heeft een vertikaal ovale anus, die achteraan, boven de onderkant van de schaal ligt.

Afb. I. *Schizaster archiaci*. Orde *Spatangoida*. Boven-Eoceen. Vindplaats: groeve bij Couquèques. Afmeting: 49 x 47 x 32 mm. De exemplaren zijn meestal verdrukt en beschadigd.

Afb. J. *Eupatagus croizieri*. Orde *Spatangoida*. Boven-Eoceen. Vindplaats: groeve bij Couquèques. Afmeting: 31 x 27 x 20 mm. Ook deze is zelden gaaf te vinden en is bovendien vrij zeldzaam.

Afb. K. *Sismondia occitana*. Orde *Clypeasteroida*. Boven-Eoceen. Vindplaats: Civrac. Afmeting: 37 x 33 x 8 mm.

Afb. L. *Echinolampas ovalis*. Orde *Cassiduloida*. Boven-Eoceen. Vindplaats: bij Civrac. Afmeting: 36 x 29 x 18 mm.

Afb. M. *Echinolampas medullensis*. Orde *Cassiduloida*. Boven-Eoceen. Vindplaats: St.-Seurin. Afmeting: 72 x 60 x 42 mm.

Afb. N. *Gitolampas elegans*. Orde *Cassiduloida*. Boven-Eoceen. Vindplaats: St.-Estèphe. Afmeting: 62 x 53 x 32 mm.

Hoe er te komen?

De snelste weg is de autosnelweg met tol: Antwerpen - Lille - Parijs - Orléans - Poitiers - Saintes - Bordeaux - Lesparre. We raden u af om naar Royan te rijden en dan de veerboot naar Soulac te nemen. In de vakantietijd moet u meestal uren wachten op de overtocht met dit prijzige veer. Wilt u niet de tolroute nemen en heeft u de tijd, rijd dan naar Lille en ga vóór Arras van de snelweg af; daarna over Amiens - Rouen - Alençon - Angers - La

LITERATUUR

Aquitaine occidentale, door M. Vigneaux, uitg. Masson & Cie, Paris, 1975; Guides Géologiques Régionaux.
Échinides fossiles du Bordelais, door S. Chavanon, uitg. Centre de recherche et de documentation pédagogiques, Bordeaux, 2 delen, ± 1974.
Zeeëgel-nummer, door G. Zuidema en Y.A. Baumfalk, *Gea*, 1980, vol. 13, nr. 3.
Michelin-kaarten 71 en 75.

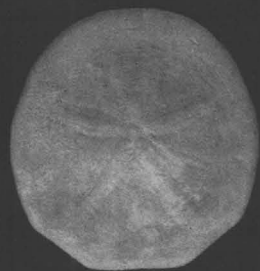
C

D

E

F

G

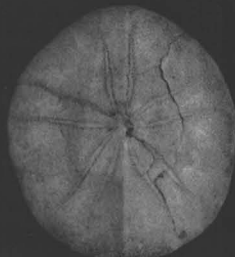
H

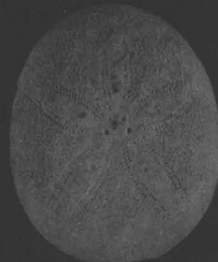
I

J

K

L

M

N